

Milena
Sekulić Odalović

VETAR SA PIRINEJA

■ Laguna ■

Copyright © 2023, Milena Sekulić Odalović
Copyright © ovog izdanja 2023, LAGUNA

**VETAR SA
PIRINEJA**

**Sevilja, Kraljevina Andaluzija,
Španija, 1478.**

Laura Levi i Serhio Kortez Moreno u istom trenu pogledaše kroz širom otvoren prozor u najsajjniju zvezdu na tamnom nebu iznad Sevilje. Svetlela je jasno, treperavo, pulsirala neujednačenim ritmom i rugala se hladnim ognjem nad isprepletenim prstima supružnika. Jedna krupna suza izgubila se među vlasima ženine talasaste kose, nekad najlepše u čitavom okrugu, a sada beživotne i suve.

Okrenula je glavu na jastuku da sakrije lice od muža, tražeći utehu u motivima španskog sela na zidnom vezu. Pokušala je da, dok broji domaće životinje koje je pre deset godina utkala u jako laneno platno, odagna misli o tome kako uskoro više neće biti među zidovima svog doma, premazanim crvenom glatkom glinom. Pitala se hoće li tamo gde ide biti oblika i boja.

– Čuvaj je, Serhio. Obećaj mi – izustila je. – Jedino tako ću otići... misleći da je sve ovo imalo smisla.

– Neću više da slušam o tome – stisnuo joj je prste hladne od znoja.

Ponovo ga je pogledala, ovoga puta besno, gotovo razjareno.

– Zašto mi oduzimaš... – gubila je dah od potisnutog jecanja – ... pravo da odem s mirom? Ovo više nije naša zemlja. Marija Luiza ne treba da zna, ne želim da zna.

– Laura, mila, ne misli o tome. Daće Bog, sve će biti dobro, tolike godine živimo ovde. Svakog dana se molim da ovo ludilo prestane.

– Neće, Serhio, i ti to znaš. Ponestalo je novca kojim smo kupovali život – drhtaj joj se ocrtao u uglovima usana.

– Bilo je toga i ranije, pa se stišavalo. Opet će. Nijedno zlo ne traje večno.

Pogleda ga očima tamnijim od noći. Njima je oduvek pričala više no rečima.

– Zlo je večno – zausti ona jetko, gotovo šuplje.

– I dobro je večno – reče on čvrsto, premda je drhtao od straha pred onim što ih čeka.

Ponovo umoči krp u posudu sa vodom i rakijom, iscedi iz nje suvišnu tečnost pa je nežno stavi preko ženinog vrelog čela. Sklopila je oči od olakšanja.

– Hoću da me saslušаш pre nego što ponovo zaspim – reče ona odlučno, prikupivši svu snagu. – I shvati ove reči kao moj testament. Dodaj mi Knjigu zakona i Bibliju – ispruži ruku prema knjigama na stolu.

Ni ovako bolesna, Laura nije prestajala da zapoveda, pomisli Serhio, sećajući se svoje žene kakva je bila pre. Uzela ga je za ruku i položila mu dlan preko Biblije. Svojom je nežno dodirnula korice prve knjige Tore.

– Obećaj mi.

Serhija je zapekla koža dlana. Nemo je posmatrao svoje grube prste, sa tragovima testa pod noktima. Klimnuo je glavom. Zagušilo ga je.

– Nas dvoje – reče ona tiho, kroz ispucale usne – nikad nismo bili po volji ljudi. Ni mojih ni tvojih. Bogatstvo naših

roditelja otišlo je drugima. I već sam zaboravila svu nežnost svoje majke. Pamtim joj samo pogled pun osude. I očevu razočaranost – pogledala ga je sa suzama u očima. – Ipak, nebo nam je dalo Mariju Luizu. To znači da je iz našeg greha rođena nada. I da nam je On oprostio. Zato te preklinjem, kerido,* odvedi je na sigurno. Isaku sam već rekla šta ću tražiti od tebe. Razumeo je.

– On ima skoro sedamdeset godina, naživeo se. Sad mu je Bog dao pravo da razume i što je nerazumljivo. Od bivšeg rabina se to i očekuje – nasmešio se kroz grč. – Kako da ceo naš život prebacim u jedna kola i odem sa trogodišnjim detetom? Da samo još malo sačekamo...

– Nema čekanja, Serhio – reče ona nabusito. – Svaki vaš dan ovde, posle mene, biće kao omča što vam se sve više steže oko vrata. Video si šta se dešava, ljudi nestaju, mislimo da su otišli, pobjegli od zla, ali ko to zna, možda ih je progutao mrak. Uskoro će udariti i na nas – podigla je glavu sa jastuka, uz napor. – Misliš li da ne znaju zašto nikoga ne primaš u kuću? I zašto te obliva znoj da će neko otkriti? Dosta mi je života u laži. Udala sam se za tebe i prihvatila tvoju veru, ali u srcu sam ostala ista. Sad nisam dobra nikome – zajeca – ni svom ni tvom bogu. Hoću za Mariju Luizu drugačiji život. Da se ne seća patnje mog naroda, da vas niko ne gleda preko. Hoću da dišete slobodno, Serhio.

– Kuda da odemo, Laura? Ovo je naš grad. Mi ne znamo za drugačiji život – spustio je glavu.

– Daleko. Istok, zapad. Samo što dalje, gde niko neće pokazati prstom na Mariju Luizu i nazvati je jevrejskim smradom – utonula je glavom u jastuk, sa ozlojeđenošću oko usana.

Ponovo je počela jaka groznica. I približio se tren kada će se izgubiti granica između jave i košmarnih snova. Čekala ih

* Dragi (prevod sa španskog ladino jezika).

je još jedna teška noć. Ipak, sa zorom je obično gajio tračak nade. Početak dana u Sevilji je tako jasan i živ da se strah sakrije iza ormara, pod ćilime, uskoči u keramičke posude. I čeka. Podmuklo čeka.

* * *

Isak Albala je ujutru našao Serhija kako pred vratima kuće, spuštene glave i duboko zamišljen, prosipa čistu vodu iz bokala, onako kako su mu rekli da treba da uradi. Nije ga ništa pitao. Iako posvećeni katolik, Serhio je znao neke jevrejske obrede, o kojima je saznao tek od Laure.

– Žene su već stigle? – upita Isak, gledajući u Serhija saosećajno.

Učinilo mu se da je Serhio za ovih nekoliko dana ostareo deset godina.

– Otvorile su prozore, okupale je i namirisale. Moja Laura je na podu, sa prekrivenim licem – reče pomalo ljut zbog običaja koje nije do kraja razumeo. – Spremna da ode iz kuće... od koje je napravila dom.

Kao da je tek sad shvatio da njegove žene više nema. Naslonio se na zid kuće, tražeći utehu u čvrstini kamena.

– Nemoj, prijatelju. Znaš da ovo nije kraj. Mi je samo ispraćamo na bolje mesto – Isak je položio ruku na Serhiovo rame.

– Voleo bih da objasnim to Mariji Luizi. Još u zoru smo je odveli u komšijinu kuću, da ne gleda. Ona i ne zna da je ostala bez majke.

Isak je odlučio da ćuti nekoliko trenutaka, svestan da se Serhio protiv tuge bori besom. Nastade neprijatna tišina, ni jedan ni drugi nisu znali šta da kažu. Rabin je osećao obavezu prema Lauri, ali plašio se Serhija dok je bio ovakav. Trenutak za razgovor o obredu nije mogao da bude gori od ovoga.

– Srediću obaveze oko sanduka, slame, pogreba, da niko ne posumnja – reče rabin kada je tišina već postala mučna. – Sve će naizgled biti po hrišćanskim običajima. Tebe jedino molim da me pustiš u kuću kad je srede, da pročitam nekoliko psalama.

– Nikad ti ništa nisam branio – osorno će Serhio. – Neka bude kako bi ona želela.

Znao je da Isak i jevrejske žene u kući nisu krivi što njegove Laure više nema. Krivac je bio život. A na život ne sme da huli. Pogledao je u pravcu komšijine kuće, gde se nalazila njegova trogodišnja ćerka. Sigurno se već probudila i pitala se zašto nije sa svojim.

Tužno se nasmešio. Uskoro će oboje otići odavde, da se više nikad ne vrate. Imao je utisak da radi nešto mnogo pogrešno, kao da je na jednu veliku gomilu stavio ceo Laurin život i zapalio vatricu što se u trenu pretvorila u buktinju. Umesto žaljenja za ženom sa kojom je proveo najlepše godine života, pokupiće najneophodnije stvari, sestri sa Marijom Luizom na kola i krenuti daleko od svih uspomena, radosti, nežnosti i bola.

* * *

Lepota predela kojima su prolazili ostavljala ga je ravnodušnim. Vitki jablanovi i plave krošnje maslina stražarili su uz put, pružajući dobrodošli hlad. Usput bi ubrao poneku breskvu i prepolovio je, pruživši Mariji Luizi polovinu, a ponekad bi se zaustavili kod grmlja divljih malina da dlanove napune slatkim plodom. Tokom kraćih popodnevnihih odmora dete bi mu naslonilo glavicu na krilo, čekajući na jelo. Volela je da joj otac nožem iseče najmekši deo hleba, pa preko njega stavi tanki list ovčijeg sira.

Serhio je u kolima imao burence vode, koje je punio usput, daleko od ljudskih staništa. Zalihe suvog mesa i jabuka su se tanjile, pa će ih u Kordobi obnoviti. Hrana se od vrućine brzo kvarila. Marija Luiza nije bila zahtevno dete, jela je sve što joj se ponudi jer njena majka nikad nije insistirala da se dete hrani po strogim jevrejskim košer pravilima.

Devojčica je uskoro prestala da jede i potrčala za zecom koji ih je znatiželjno posmatrao sa bezbedne udaljenosti. Plaha životinja je odmah potrčala među maslinovo drveće i žbunje, a Marija Luiza se razočarano vratila ocu, suznih očiju.

– Papa, hoću kući – rekla je sisajući palac.

– Malecka moja, mi idemo kući – glas mu je bio lažno veselo.

– Ja hoću našoj kući. Tamo gde je mama – reče, pokazujući tamo gde je mislila da je ostala njena kuća.

Devojčica potom sede na toplu crvenu zemlju. Zagnjuri lice u stomak svoje krpene lutkice i tiho zajeca.

Serhio okrenu glavu ka brdima Sijere Morene. I on se plašio onoga što ih čeka u nepoznatom svetu. Ceo život je proveo u Sevilji. Mogao je da pronađe svaku kuću vezanih očiju. Generacije Korteza su se bavile pravljenjem hleba, uštipaka i medenjaka, a on je samo nastavio tradiciju. Svega su imali dovoljno, a on, kao i njegovi brat i sestre, nikad nisu saznali šta su oskudica i odricanje. Ponekad bi i Serhija povuklo u daleki svet da vidi nešto više od uvek istih kuća, zvonika i radnjica niz ulicu, ali ostao je na mestu, ušuškan u laganu predvidivost svog zanata i gotovo opčinjen mirisom pečenog hleba.

To subotnje jutro, kada je prvi put ugledao Lauru, nije nagoveštavalo da će biti vredno ikakvog sećanja. Crne, uredno začešljane duge kose, ukrašene cvetnim vencem, u lanevoj košulji i suknji do pola lista, devojčica se sa neskrivenom čežnjom zagledala u još vruće uštipke prelivene slatkim

sirupom, uredno poređane u izlogu. Gotovo se nagnula da bolje oseti njihov opojni miris. Već je pružio ruku ka najlepšem uštipku iz izloga da joj ga pokloni, kad se ona naglo, gotovo uplašeno, okrenu ka dvoje prolaznika. Ozbiljni gospodin, sa visokom kapom zaravnjenog vrha, i žena u tamnoj haljini širokog kitnjastog pojasa u žurbi su prelazili ulicu, gledajući je prekorno. Jedva vidan pokret glavom gospodina, očigledno oca, bio je dovoljan da se devojčice okrene od izloga i krene dalje, spuštene glave.

Vratio se u radnju, nesvestan da još drži uštipak u ruci.

– Serhio, ako nastaviš da deliš kolače svakom ko ih željno pogleda, imaćemo problem da objasnimo ocu zašto fali novac – rekla je tada njegova majka, izlazeći iz radnje da vidi ko je privukao pažnju njenog šesnaestogodišnjeg sina.

Brzo se vratila, zajapurenog lica.

– Ben i Arijana Levi – reče ona gotovo šapatom, vraćajući se poslu.

Serhio ju je posmatrao sa čuđenjem. Njegova majka je bila dobroćudna, pričljiva žena, pa mu je njeno ćutanje još više podstaklo znatiželju.

– Devojkine roditelje sam ranije viđao kako prolaze, ali nju nikad – pokušao je da sazna još ponešto od majke. – Oni su juveliri, zar ne?

Ćutala je neko vreme i snažnim pokretima brisala drveni sto, sve dok sa njega nije skinula i poslednji trag testa.

– Drže tu decu odvojenu od našeg sveta – procedila je konačno, više za sebe. – I bolje. A njih dvoje prolaze i dalje ovom ulicom, obučeni u najbolje odore, kao da nam se podsmevaju.

Karmita je opet ućutala. Neko vreme ju je pustio, sve dok nije postalo jasno da njegova majka nema nameru da prozbori.

– Nama se podsmevaju, majko? – tiho je izustio, da ne prepozna njegovu iznenadnu ljubopitljivost.

– Nama. I svim poštenim ljudima Sevilje – rekla je, sada već besna. – Ali daće Bog, brzo će stići kazna. Kupaju se u izobilju. Bogate se na nesreći sirotinje. Ne smem ni da zamislim šta bi otac rekao da sazna... Moj sin da poklanja uštipke tom sefardskom* okotu! Već pet godina su lažni hrišćani, novcem kupuju slobodu, za njih nijedan zakon ne vredi. Ko zna šta i dalje rade u svojim kućama?! Ogradili su se zidovima od nas, kao Mavri. Sigurno tajno kolju životinje i piju njihovu krv.

Serhio nije mogao ni da zamisli ovu dražesnu devojkicu kako pije životinjsku krv. Mržnja koju je video kod svoje majke učinila ga je nespokojnim. Još je nikad nije video takvu.

Prošle su gotovo tri godine do ponovnog susreta. Svega se jasno sećao. Sedeo je ispred radnje, sâm, majka je odavno poređala hleb i kolače te otišla na sprat da odmori umorne noge. Čerka Levijevih, sada već u dugačkoj suknji, sa ozbiljnim izrazom lica, prolazila je brzim korakom pored njegove radnje, i ne pogledavši ga. Više je nisu zanimali uštipci preliveni slatkim sirupom, niti je bilo onog razoružavajućeg dečjeg izraza. Gledao je za njom, onako visokom, odraslom i ponosnom, pitajući se kuda tako žuri.

A onda je naglo stala. I okrenula se. Uputila mu je prodran pogled očima koje su izdaleka izgledale kao užareni ugallj na licu bez osmeha. Trznula je uglom usana, pokušavajući da se osmehne, a potom je samo spustila pogled, smerno i tužno, pa nastavila svojim putem u istoj žurbi.

Tada nije znao da je njena žurba bila strah.

Uzalud je sledećih meseci više sedeo ispred radnje nego što je pomagao majci. Karmita je odmahivala glavom, ne verujući koliko joj se sin promenio.

* Sefardi – Jevreji sa Iberijskog poluostrva. „Sefarad“ je hebrejski naziv za Španiju.

– Hajde, mila, pa šta tebi ovde nije jasno? – reče joj Hulija, gurnuvši je laktom u rebra. – Zaljubio se, vidiš da je sav napirlitan. Nikad se ranije nije tako kočoperio, svaki drugi dan oblači čistu košulju.

Hulija je gotovo othranila Serhija, pa je njene reči Karmita uzela za ozbiljno.

– Pa, kad sve znaš, onda mi bar reci ko je ona – nespokojno je gledala čas u sinovljeva leđa, čas u svoju pomoćnicu.

– E tu ti ne mogu pomoći. Nijedna od poznatih, to je sigurno. Znala bih.

Karmita je sad bila još nemirnija. Shvatila je da je došlo vreme da sa Domenikom što pre dogovori poželjan brak za Serhija, jer ako to ne urade, stvar će se odviti onako kako ne žele. Bila im je preko potrebna pomoć snahe, a ni dobar miraz ne bi bio naodmet. Ona i Domeniko bili su sve stariji, a njihov odrasli sin kao da nije bio svestan svojih godina.

Serhio je načuo razgovor svoje majke i njihove sluškinje. Voleo bi on da se zagledao u neku od jedrih trgovačkih ćerki, ali nije zamišljao život ni sa jednom od njih. Morao je da vidi sefardsku devojku tužnih očiju. Da shvati kako ona negde stvarno postoji. Razmišljao je koga sme da pita a da ga taj ne otkrije roditeljima. Niko od njegovih drugova ne bi razumeo da je zaljubljen u nevernicu. Bilo je dana kada je osećao bes i bio je sve bešnji što je više žudeo. Sanjao ju je, onako tananu, kako hoda po kamenim kockama njihove ulice, dok zvuk drvenih cipelica odzvanja među zidovima kuća. Zamišljao je miris njenih sukanja i raspletene kose, ponoću mladih usana, koje su onomad zatreperile poput behara u predvečerje. I voleo bi da zna kako se zove.

Sutradan je, posle službe, otišao u jevrejsku četvrt. Nije bilo čudno da hrišćanin poseti ovaj deo grada, ali obično bi razlog bila neka trgovina ili uzimanje reala i dukata na zajam.

Njegovi sunarodnici su imali drugačiji odnos prema novcu, trošili su ga više no što su imali i neretko se dešavalo da novac pozajme na ovom mestu, među bogatijim Jevrejima.

Nije gajio preveliku nadu da će je danas videti, ali je osećao gotovo grozničavu potrebu da joj bude blizu. Retki su bili Španci koji su baš ulazili u sefardske domove, ograđene visokim zidovima. Tako je svima bilo jednostavnije. Vekovima su ta dva sveta živela poput dva mehura koja, ako se sudare, mogu da puknu. Zato su se, i jedan i drugi, čuvali od sudara, mimoilazeći se bez previše dodira i glasa.

Ali da jedan Španac uđe u sefardski deo grada zbog ljubavi bilo je toliko retko da niko nije mogao ni da pretpostavi pravi razlog Serhiove posete. To mu je ulilo dovoljno hrabrosti da se uputi ka najpoznatijoj juvelirnici, hodajući kao u magnovenju pri samoj pomisli da bi mogao da je ugleda.

Lako je pronašao kuću porodice Levi. Bila je to najveća trgovačka jednospratnica u Ulici Santa Kruz, sa bogato oslikanim izrezbarenim doksatom. Donji deo kuće bio je pretvoren u izlog, blistav od čistoće i dragocenosti koje su čekale iza stakla. Noću je izlog bio zaštićen drvenom pregradom, skriven od radoznalih pogleda, ali sada se pred Serhiovim očima ukazao u svojoj svojoj raskošnoj lepoti. Desno od izloga je podignut zid od dva metra, sa dvokrilnim vratima zaobljenog vrha. Pitao se kakav se svet krije iza njih.

– Mladi gospodine, mogu li nekako da pomognem?

Serhio se trgao iz misli. Oniski šegrt u tamnom odelu i beloj košulji, sa crnom kopicom na kratko ošišanoj kosi široko se osmehnuo neznancu.

– Voleo bih da... da... pogledam prstenje.

Došao je sa namerom da bude dužnik kome je hitno potreban novac na zajam, a ne da izigrava budućeg mladoženju. Pocrveneo je u licu od iznenađenosti zbog svojih reči.

– Uđite za mnom. Sigurno ćete pronaći nešto za buduću senjoru.

Unutra ga je dočekaao poznati stariji čovek dostojanstvenog držanja, u lakom crnom kaftanu, toliko dugačkom da je doticao pod juvelirnice. Visoka kapa samo je doprinosila tome da deluje još krupnije. Serhio se sasvim izgubio pred ocem one zbog koje čini ovu ludost. Osetio je kako mu ruke drhte.

– Šta biste uzeli za svoju mladu? Koju boju zlata?

Mladić je izgubio dar govora. Stariji čovek se nasmešio.

– Svaki mladoženja se uplaši kad dođe ovamo. Valjda tek tada shvatite šta vas čeka – glas mu je bio mek kao svila, uz posebno melodičan izgovor slogova.

Serhio je prvi put razgovarao sa nekim ko govori ladino jezik. Zazvučao mu je kao pesma.

– Evo, pomoći ću vam – čovek je krenuo ka izloženom prstenju i izvukao nekoliko poličica iz izloga. – Kako izgleda vaša mlada?

Serhio je gledao kroz njega, kao omađijan.

– Ona je... lepša od svega što sam video.

Gospodin Levi se sada već zasmejao, premda blago, ne želeći da povredi mladog čoveka.

– Razumem – reče staloženo. – Mada, sumnjam da će mi to mnogo pomoći – gledao je u mladića pred sobom sa sve većom radoznalošću. – Budite precizniji. Opišite svoju dragu. A onda ću vam pokazati prstenje koje ide uz nju.

– Ima crnu kosu i svetliju put – prošaputao je Serhio. – I tiha je, stidljiva.

Ben Levi je spustio pogled na prstenje. Pitao se zašto je mladić ovako tužan dok priča o budućoj nevesti, ali je iz pristojnosti odlučio da ga više ništa ne pita.

– Onda će na njenoj ruci divno izgledati ovaj tanki prsten od najčistijeg zlata, sa nežnim dijamantom zagonetnog ljubičastog sjaja. Mada, mogu da vam predložim i neko jeftinije prstenje – ispitivački je gledao izraz na mladićevom licu.

Serhio se zagledao u prsten na sjajnom platnu. Gospodin Levi je nepogrešivo izabrao prsten koji bi divno stajao na ruci njegove ćerke.

– To je taj prsten – promrmljao je mladić.

– Još samo da odredimo veličinu obruča...

– Ona je tanka, i njeni prsti su sigurno takvi – dotakao je vrhom kažiprsta sjaj zaručnog prstena, pitajući se delom svesti da li je skrenuo s uma.

– Onda, ostalo je da nađemo kutijicu koja će najviše odgovarati.

– To prepuštam vama – reče Serhio.

– Nosite li prsten sa sobom?

– Ne, nisam poneo novac.

– Hoćemo li da ga spakujemo i pošaljemo na vašu kuću?
Sutra?

Serhio se u trenu zaledi. Zamisli svoju majku kada ugleda sadržaj kutijice, primljene iz ruke sefardskog šegrta. U trenu se osvestio, kao da se tek sad probudio.

– Ne. Doći ću opet – reče neubedljivo.

Obojica se trgoše kada se, uz tresak, otvoriše zadnja vrata, pod jačim udarom toplog vetra.

– Možda će nas iznenaditi kiša, posle dva meseca – reče Ben Levi.

Gazda je podigao prstenje sa stola i vratio ga u izlog. Navikao je da se jedan broj mušterija više ne pojavi. I nije zamerao. *Ko zna koja je muka danas dovela ovog mladog čoveka, razmišljao je.*

U dvorištu kuće, na ivici fontane od belog andaluzijskog mermera, sedela je juvelirova ćerka. Desnom rukom je prevlačila po površini bistre vode, a onda mokrim dlanom prešla preko čela i zatvorenih kapaka, uživajući u milovanju vetra. Začu glasove iz očeve radnje i shvati da su zadnja vrata otvorena. Smerno spuštene glave, ona priđe sa namerom da ih zatvori, ali onda iznenada podiže lice i ugleda čoveka koga je sanjala. U tom beskrajnom trenu njihove duše su se srele i požezele da se više nikad ne razdvoje.

* * *

Tri meseca kasnije duenja Arijana Levi je izašla u dvorište da nadzire potapanje veša pod lugom. Kuća Levijevih bila je jedna od retkih u Sevilji koja je, osim luga, koristila skupoceni sapun iz Turske, pa je iz dvorišta neretko mirisalo i do nekoliko kuća unaokolo. Posteljina, stolnjaci i odeća su odvojeni po kacama, da odstoje i procede se preko noći. Sluge sutradan čeka najteži deo posla: dugotrajan proces ispiranja vodom iz bunara. Prljava voda se bacala po sredini kaldrmisane ulice, pa je posle oticala naniže, duž uskog kanala.

U domu Levijevih disale su tri generacije, pa je uvek bilo posla, posebno onog svakodnevnog, ženskog. U vreme sijeste gazda Levi se odmarao među debelim zidovima donje sobe, a služinčad je na prstima prolazila kućom i dvorištem, ćutke, već naučena na red.

Gazdarica je besciljno šetala po kući i dvorištu te redom opominjala sluge kada im ispadne nešto iz ruku i tako naruše popodnevni mir. Još od jutra je bila loše volje. Nije se našalila sa šegrtom niti je pitala žensku poslugu šta ima novo po njihovim kućama. Neka olovna tuga joj se nastanila pod vratom i nikako nije uspevala da je otera. Nisu pomogla ni

dva kolačića od mlevenih urmi i oraha, samo su joj zapela u grlu. Imala je potrebu da zajauče, ali nije nalazila glasa ni suza. I kako bi to izgledalo da Arijana Levi ide okolo plaćući. Na kraju je samo odmahivala glavom i maramicom terala nevidljive muve.

Izgledalo joj je da ceo svet živi normalno, a da se samo njihov život raspada.

– Duenja, traže vas u kući – bojažljivo i tiho reče mlada sluškinja, ne želeći da rizikuje da gazdarica podvikne na nju.

– Ko me traži? – upita Arijana Levi nabusito, misleći da kuvarica opet zanoveta zbog recepta.

– Gazda.

Arijana je prestala da maše maramicom. Uopšte nije ličilo na Bena da je zove u ovo vreme. Kad nije mogao da zaspi tokom vrelih dana, uzimao bi da čita psalme, ili bi jednostavno gledao u juvelirske skice nacrtane perom labuda ili drvenim iglama po belom glatkom pergamentu, pa, ako nije bio zadovoljan onim što vidi, strugao bi sa podloge sloj mastila da krene iz početka. Ponekad bi po njegovom zahtevu stizale i posebne pošiljke firentinskog papira. Gazda Levi je imao čudne rituale, ali se niko nije usuđivao da mu prigovori jer je hranio sve njih, uključujući i nekoliko služinčadi. Arijana bi uveče, naizgled ponizno, pitala koji listovi su za spaljivanje, a koje treba da odnese u majstorsku radionicu da budu primer kako se izvode komplikovane metode pretakanja i uvijanja zlatnih niti u najlepše komade nakita u Sevilji.

Zatekla ga je kako stoji kraj otvorenog prozora.

– Tražio si me – reče Arijana prilazeći mu.

Veći deo svog odraslog života strepela je za njegovo zdravlje. Ben Levi nije bio samo njen suprug, sa kojim je delila dobro i zlo već trideset godina. Svojim radom i umešnošću

stvorio je sve što imaju. Tokom braka nisu dobili sina, pa je strah od neizvesne budućnosti zasenio ugodnost svakodnevice. Osećala je veliku krivicu, a kako je vreme odmicalo postajala je sve veća. Pokušavala je na sve načine da mu skrene pažnju sa mučne izvesnosti, pa je i sada sakrila kamen u grlu, pod lažnim osmehom.

– Hoću da razgovaramo – reče on.

Ovako, bez kape na glavi, delovao joj je pristupačnije. Kaftan je prebacio preko jednostavne drvene stolice, pa ostao samo u snežnobeloj košulji i pantalonama širokog pojasa. Njen suprug je i dalje bio privlačan muškarac, sa uvek uredno začesljanom sedom kosom i bradom koja nikad nije prešla dužinu vrata. Uglavnom u stvaralačkom zanosu, gazda Levi nije imao previše sluha za dnevne preokupacije svoje žene, ali sada ju je pogledao sa velikim zanimanjem.

– Ni ti nisi spavala.

Odmahnula je glavom. Oboje su izgubili miran san još onog dana kada im je najstarija ćerka otkrila da ide za hrišćanina.

– Ponekad proklinjem dan kada su naši došli u Andaluziju – reče ona. – Ali ovde je sve naše, naši ljudi, život... Šta da radimo, Bene?

Ben Levi je zamišljeno povlačio bradu.

– Više i ne razmišljam o tome. Prestao sam još onog dana kada su nas dovukli pred crkvu i poprskali vodom. Još mi se koža ježi svaki put kad čujem zvona. Ne znam ko smo, Arijana. Jevreji ili bezbožnici? Za nas neće biti mesta u Olam Habi, bićemo samo vekovne sene. Ništa Laura nije kriva. Krivi smo mi, koji smo pognuli glave i ostali ovde. Krivi smo što svake nedelje idemo u crkvu, dok nam se duša iz krvi pretvara u kamen.

– Šta je trebalo? Da ostavimo sve što su naši stvarali? I tvoji i moji žive u Sevilji stotinama godina. Bog će nam

oprostiti i nedelju i krst, ako je to uslov da opstanemo. Doći će ponovo naše vreme.

– Nije trebalo da te poslušam. Da smo onda otišli, umesto što smo postali ovo što smo sad, do sada bismo se već snašli. Negde...

– Gde to? Više nas nigde ne žele. Muka mi je i od pomisli na bežanje. Šta bismo time dobili? Uvek isto, najpre vole što smo tu, a onda krene po zlu. Uvek nekome krivi. Treba da se izvinjavamo besposličarima i svakom sirotanu u Sevilji zato što po ceo dan radimo i stvaramo? Pa najlakše je prositi i kriviti druge. Prestara sam da krenem iz početka. Neka me sudbina sačeka na mom kućnom pragu.

Arijana je bila sva crvena u licu, kao i uvek kad zapadne u vatru.

– Nije sve tako jednostavno. Ovde se više ne radi samo o nama. Da smo otišli na vreme, ne bi se desilo ovo sa Laurom. Mi smo odgovorni, Arijana. Nismo mislili na budućnost. Kad je porodica Jozefa Sadije otišla u Portugal, mogli smo i mi sa njima.

– Kako ti znaš da je njima tamo dobro? Jesu li uopšte stigli tamo? Uostalom, više nije važno. Ostali smo. Šta ćemo da učinimo?

Bacio je pogled na skice razbacane po stolu, stolicama i podu.

– Za nas dvoje je kasno. Uskoro nam se udaju Bajla i Hana, to će biti dobri brakovi, po zakonu, pa neka odluče šta će i kuda će – zastao je. – Arijana, neću braniti sreću svojoj najstarijoj ćerki. Ali više joj nema mesta u ovoj kući. Moje srce to ne bi izdržalo.

Žena je spustila glavu. Nadala se da će Ben makar pokušati da odvrati njihovu ćerku da ne počini veliku grešku.

– I to je sve što ćeš učiniti? – upitala je razočarano.

– Da – bio je odlučan. – Daću joj nešto novca da nas ne sramote gladovanjem.

– Smejaće nam se ljudi, Bene.

– Ja ih neću čuti.

– Više neću moći da izađem van zidova ove kuće – gotovo je zaplakala.

U Benu Leviju je rastao bes.

– Nikakva šteta – reče tiho, okrenuvši glavu, dok je prebirao po skicama.

Arijana već htela da se okrene i ode, kada joj se muž ponovo obrati:

– Brak naše Laure i onog Španca je kazna. Tvoja i moja. Kazna za neodlučnost. Bog više nije na našoj strani, pobrićuće se da to osetimo svakog preostalog dana života – reče Ben Levi i uze drveni štapić u ruku da počne da radi.

Ni jedno ni drugo nisu bili svesni da im je ćerka u sobi. Belina Laurine letnje haljine utopila se u svetle zidove.

– Mama. Papa... – gledala je u njihova skamenjena lica.

– Otkad si ti tu? – upita Arijana Levi ćerku povišenim tonom.

Videla je krupne suze kako se slivaju niz Laurino lice, ali nije osećala ništa osim besa. Laura je samo spustila glavu, delom iz straha, a najviše zbog krivice koja ju je mesecima izjedala. No tek je sada postala potpuno svesna sa čime će se suočiti njeni roditelji nakon što ode za Serhija.

– Nadam se da si svesna toga šta si uradila, ne samo nama dvoma već i sestrama. Biće obeležene zbog tebe i tvoje gluposti – bila je nemilosrdna Arijana.

– Arijana, dosta – reče Ben Levi odlučno. – Hoću da se ovo što pre okonča. Kući Levijevih treba mir, a ne da se ženskadija prepire po ćoškovima.

U Arijani je kuvalo, ali je ućutala.

– Odlučio sam da staru kuću poklonim Lauri – reče on.
– Ostale moje ćerke će u kuće svojih mladoženja, ali ovde je drugačije. Serhio Korteza će ostati bez ičega.

Ben Levi je ceo život proveo u Sevilji i upoznat je kako se stvari odvijaju kad hrišćanin odabere Jevrejku za ženu, čak i preobraćenu. To se dešavalo i ranije, doduše retko. Obično bi to dvoje nesrećnika brzo napustilo grad i nastavilo život na nekom drugom mestu. Nije mogao ni da pretpostavi da će njegova Laura biti tako nepromišljena i rob svoje strasti, ali više nije imao kud.

– Ne možeš to da uradiš – tresla se Arijana. – Ispada da je poklanjaš tom španskom neverniku.

– Tako ispada – reče on tiho. – Neću da se moja ćerka sa njim potuca, bez ičega, po ovom ludom svetu. Osim toga...

U vazduhu je ostala težina neizgovorenih reči. Oboje su zaboravili da im je ćerka u sobi. Laura je drhtala kao prut, bleđa i okovana krivicom.

– Šta „osim toga“? – Arijana je gotovo zajaukala.

– Nemam sina. Ta kuća nikome ne treba. Vreme je da oživi.

– Sad ne samo da će nam se smežati – reče Arijana. – Misliće i da smo skrenuli sa puta zakona.

– Mi smo svi skrenuli sa puta zakona, sećaš se, onog dana kada smo prvi put ušli u tu crkvu da bismo ostali ovde – već je vikao.

Okrenuo se ka ćerki.

– Ti ćeš od sada da vodiš računa o svakom postupku i reči – gotovo je režao. – Više nemaš pravo na gluposti. Ni ti ni tvoj mladoženja. Očekujem da opravdate sve što vam je dato. Kuća ima donji deo, koji može da pretvori u radnju, ima i veliku kamenu peć. Njegovi su iskusni pekari, valjda je nešto naučio od njih.